

ПОЛОВИТЕ РОЛИ И ПОЛОВАТА ИДЕНТИЧНОСТ КАТО ПРОБЛЕМ В ПСИХОЛОГИЯТА

Доц. д-р Петър Нешев

Summary

The subject and the problematic areas of the social psychology and gender psychology are presented in the article. Different social-psychological theories of sexual roles and sexual identity are considered. The specific of the social-psychological perspective in the gender psychology is pointed. Also, actual research themes within the social psychology and gender psychology are analyzed in that article. The place of the social psychology and gender psychology within the scientific knowledge system is shown, stressing on the applied character of the contemporaneous social-psychological knowledge.

1. Психология на пола като научна дисциплина

Характеристики на психология на пола

Психология на пола е раздел от психологическата наука, изучаващ различията между хората, обусловени от тяхната полова принадлежност. Тя изучава психическите характеристики, социалните роли и особеностите в поведението на представителите на мъжкия и женския пол. Дисциплината психология на пола изучава не абстрактния човек, а мъжът и жената конкретно. Тя изследва начина, по-който мъжът и жената общуват по между си, тяхното отношение към света, ценостната им система, емоционално-поведенческите им особености. Психология на пола изследва половите преживявания и самосъзнание на хората, влиянието на социалните

и културните фактори, и на възпитанието върху тяхното формиране (Тодорков, 2004).

Половата роля като понятие

Доколко мъжът ще стане мъжествен, а жената женствена зависи от процеса на усвояване на съответните **полови роли**, приети в дадено общество.

Понятието полова роля е тясно свързано с половата принадлежност, с половото самосъзнание и половата активност. Психолозите смятат, че половата принадлежност влияе върху цялото съществуване на човека. Половата принадлежност определя социалната полова роля на човека, неговите влечения, неговия съзнателен модел на света, неговия стил на поведение.

Полът като понятие

Пол – това е едно от най-сложните и многозначни научни понятия. В биологическите, социалните и психологическите науки понятието пол е нееднозначно. Понятията пол и полови свойства обозначават явления, свързани с диференциацията и различията между мъжа и жената. Полът обуславя анатомическите, физиологическите, психическите и поведенческите различия между хората.

При изучаването на половата диференциация трябва да се отчитат социално-историческите фактори. Затова наред с биологичното понятие пол, в съвременната наука съществува понятието **социален пол**. Това понятие се обозначава със заимстваната англоезична дума **джендър** (gender).

Джендърните изследвания са един от най-важните раздели на съвременната социална психология и психология на пола. Те имат за цел да изучат социалните и културните различия в положението и поведението на

мъжете и жените в конкретна социокултурна среда. Без тях не може да се разберат особеностите на мъжката и женската психика.

Полова идентичност и полова социализация

За да се разбере поведението на мъжа и жената е необходимо да се изясни как става осъзнаването на половата принадлежност, как се изработва съответното самосъзнание, самочувствие, самооценка, т. е. как се формира **половата идентичност** (Ериксън, 19996). Влиянието на обществото, възпитанието и обучението върху усвояването от детето на определена система от полови роли се нарича **полова социализация**. Половата социализация е бавен и продължителен процес.

Макар и условно, може да се отдели още и **психичен пол**. Същността му се изразява в това как личността сама възприема себе си като представител на даден биологичен пол. Защото човекът може биологически да принадлежи към един от половете, а да се самовъзприема, самооценява като принадлежащ към противоположния пол.

Психополовото развитие е сложен биосоциален процес, в който природните и социалните фактори се преплитат, и те не могат да се обяснят един без друг.

2. Психология на отношенията между мъжа и жената

Степен на удовлетвореност от партньора

Върху степента на удовлетвореност от партньора оказват влияние следните фактори:

- Приемане на справедливо разпределение на властта между партньорите.
- Подкрепа при стресови ситуации в живота от страна на партньора.
- Разбиранията за живота от партньорите.

– Очакванията, които партньорите имат един спрямо друг.

Личностните характеристики на партньорите

Този фактор засяга представата на единия партньор за поведението и особеностите на другия партньор. Този фактор показва доколко човек е доволен от личностните особености на своя партньор. Тези особености най-често са навици, отговорност, коректност, откритост, грижовност (Шамлу, 2009).

Степен на формиране на междуличностните отношения между партньорите в двойката

Този фактор показва чувствата и представата на партньорите за стабилността на отношенията им. Той разкрива степента на равнопоставяне между партньорите, степента на взаимно разбиране, начините на изразяване на критично отношение, степента на вяра в искреността и поведението на партньора. Този фактор показва и степента, до която партньорите споделят проблемите си, търсят тяхното разумно решение. Често партньорите не умеят да разговарят за проблемите си, предизвикват стресови ситуации, стават агресивни един спрямо друг и достигат до сериозни конфликти в отношенията си.

Начини на решаване на възникнали проблеми

Този фактор показва степента на успешност при решаване на проблеми, степента на взаимно разбиране относно проблемите, причините за възникване на конфликтите, начините за решаване на конфликтите и последиците от конфликтите за отношенията в двойката.

Степен на финансова стабилност в двойката

Финансовата стабилност и парите в двойката са причина за конфликт в много двойки. Причина за конфликтите в двойката е неразбирателството

при разпределянето на финансовите средства или лишаването на единия партньор до достъп до финансовите средства.

Възможности за прекарване на свободно време от партньорите

Този фактор показва степента на удовлетвореност от начина на планиране на свободното време, от близките интереси за прекарване на свободното време, както и от начините за прекарване на свободното време.

Степен на удовлетвореност от интимните и сексуалните отношения в двойката

Интимните отношения са едни от най-важните моменти в живота на човека и причина за съжителство между хората. Те значително влияят за разбирателството или конфликтите в двойката.

Степен на взаимно съгласие за възпитанието на децата

Този фактор показва личното отношение на партньорите към децата и начина на възпитанието им. Той посочва и степента на изпълнение на социалната роля „родител”, а също и степента на сходство или наличието на конфликти при различно отношение към възпитанието на децата.

Отношения с роднини и близки на двойката

Този фактор показва положителното или отрицателното отношение на партньорите към близките и роднините, времето, което те отделят да бъдат заедно с тях. Разбирателството и степента на приемане на партньора често е под сериозното влияние на близки и роднини.

Значение на религиозната ориентация на партньорите

Изследванията показват, че двойките, които изповядват една и съща религия, живеят по-лесно заедно и имат по-малко конфликт.

3. Психоповеденчески различия между мъжа и жената

Причини за психоповеденческите различия между мъжа и жената

Психоповеденческите различия между мъжа и жената в науката се обясняват по три начина: 1) чрез специфичното устройство на мъжкия и женския мозък; 2) чрез различията в хормоналната функция на мъжкия и женския организъм; 3) чрез стила на половата социализация, характерен за даденото общество и социокултура (Basow, 1992).

„Женски” и „мъжки” мозък

Относително различната организираност и структурираност на функциите на мозъка на жената и мъжа се дължат на разликата в еволюционното развитие на двата пола.

У жените са по-добре разпределени функциите на кората на главния мозък. Те могат да мислят едновременно с двете полукълба, а мъжете ту с едното, ту с другото. Ако в резултат на нещастен случай (травма) се повреди лявото полукълбо, то у жените възстановяването на неговите функции става по-бързо.

Нашето дясно и ляво полукълбо са съединени с мазолесто тяло – кълбо от нервни влакна. У жените те са повече и затова те могат да изпълняват едновременно няколко действия по-добре от мъжете. Женският мозък е програмиран от природата за многофункционално действие. Мозъкът на жената никога не бездейства, винаги е активен. Но пък мъжете имат особена област на мозъка, която е отговорна за чувството за направление, за пространство. Мъжският мозък е специализиран. В него задачите са строго класифицирани и разделени по групи. Програмиран е така, че във всеки отделен момент се съсредоточава върху една специфична първостепенна задача.

Центровете на речта в женския мозък са разположени и в двете полукълба (а на мъжете само в лявото), което позволява отлично да владеят речта, и ето защо сред филолозите, лингвистите, педагозите има повече жени. У мъжете проблемите с речта се компенсират с по-добрата им пространствена ориентация. Затова те са по-добри водачи, пилоти, програмисти, физици, механици, математици. Може би по тази причина в техническите вузове има повече мъже, а в хуманитарните жени.

Хормонални различия между мъжа и жената

Хормоните са тези биохимически вещества, изработвани от жлезите, които управляват нашето поведение. Те са множество, но най-значимите, които определят различието в поведението на мъжа и жената са **тестостерон и естроген**.

Тестостеронът е хормонът, отговарящ за развитието на мъжките полови признаци. Той също така способства за:

- оцеляването на хората, тъй като ги подбужда към придобиване на храна и отблъскване на нападение;
- агресивността;
- съперничеството и съревнованието;
- развитието на способността за ориентиране в пространството;
- самостоятелността и увереността в себе си;
- развитието на мъжките полови белези – брада, плешивост, нисък тембър на гласа;
- половата активност;

За женски полов хормон се счита естрогенът. Той, обратно, снижава нивото на агресивността и отговаря за:

- усещането на удовлетвореност и благополучие;
- стремежа за отглеждане на деца и за защита на дома;

- оказване на успокояващо въздействие;
- подобряването на паметта;
- стимулиране на връзките между двете полукълба;
- светлите коси.

4. Пол и полово самосъзнание

Характеристики на половото самосъзнание

Голямо значение върху поведението на човек оказва **половото самосъзнание**. То посочва как личността приема себе си като представител на определен пол, как изпълнява дадена полова роля. Половото самосъзнание разкрива адекватната насоченост на сексуалното влечение и наличието на съответни стереотипи на полово поведение (Клецина, 2003).

Казано накратко половото самосъзнание е възприемане на себе си като човек от определен пол. Половото самосъзнание се формира в течение на целия живот на човека и във всеки период от живота му има свои особености. Началният момент, в който започва да действа половото самосъзнание е когато детето разбира, че принадлежи към мъжкия или женския пол. В общуването със своите връстници и възрастните детето получава представа за своята полова принадлежност, усвоява полови социални роли. В основата на този процес лежат представите за мъж и жена, които са се изградили в дадената социокултура и които включват техните роли не само в сексуалния, но и в социалния живот. Половото съзнание определя мястото и ролята на мъжа и жената в семейството и обществото.

За формирането и развитието на половото самосъзнание оказват влияние следните социални фактори – социални норми, нормативен натиск, информационен натиск.

Социални норми и полови социални роли

Социалните норми са основните правила, които определят поведението на човека в обществото. Част от тях се внедрява в съзнанието на личността чрез средствата на масова комуникация и литературата, друга част се закрепва в съзнанието на личността в процеса на непосредствено общуване. Социалните норми са свързани и с неодобрението и санкциите, които получава човек от страна на обществото, когато се отклонява от очакваното полови социално поведение (Московичи, 2006).

Половата социална роля може да се определи като набор от поведенчески действия и характеристики на личността, широко разглеждани: 1) като типични само за мъжете или жените, и 2) като желателни за мъжете или жените. Характеристиките, включени в половата социална роля на човека, са личностните черти, ценностите, способностите, интересите, нагласите, потребностите, убежденията. Половите социални роли детерминират спецификата на поведението в семейната, професионалната и социалната среда.

Две са основните причини, въз основа на които хората се стараят да изпълняват половите социални роли, а именно: **нормативният и информационният натиск.**

Нормативен натиск

Нормативният натиск представлява механизъм, към който човек е принуден да се приспособява поради обществените или груповите очаквания (социални норми), с цел да не бъде отхвърлен от обществото. Нормативният натиск е много важен в нашата привързаност към половите социални роли. Необходимо е да се отбележи, че нормативният натиск е различен по своя характер в различните социкултури. Отклоняването

половата социална роля често е свързано с редица негативни преживявания, предизвикани от страха от социална санкция.

Информационен натиск

Информационният натиск е свързан с позицията, която заемаме по отношение на едни или други социални въпроси, формирана под влияние не на собствения ни опит, а под влияние на информацията, която ни предоставят обкръжаващите ни хора.

Чрез информационния натиск личността извършва социална проверка на своите представи за половете социални роли.

5. Същност и особености на половата социализация

Половата социализация като процес

Социализацията е процес, чрез който човек се обучава на съответните модели на поведение в обществото, на неговите ценности и нормативни изисквания. Половата социализация означава социализирането на човека съобразно неговия пол. Два са основните механизми, осъществяващи полова социализация – **диференциалното усилване и диференциалното подражание.**

Диференциалното усилване е процес на социализация, при който приемливото за даденото общество полово поведение се поощрява, а неприемливото се наказва със социално неодобрение. Например родителите поощряват у своите деца типичните за пола им занятия, игри, общуване и т.н.

Известно е, че децата дори на 3 години, с увереност отнасят себе си към мъжкия или към женския пол. Към 7 година, а дори по-рано (3-4 год.) децата достигат до разбирането за половата константност, т. е. че полът е постоянно нещо и той не може да се промени. На тази възраст децата имат

достатъчно сериозни знания за половите различия в играчките, дрехите, действията, обектите и занятията.

Диференциалното подражание е процес на социализация, в хода на който човек избира съответни ролеви модели, които следва. Ние се научаваме на различните типове поведение по пътя на наблюдението на хората и за това дали се наказват или поощряват техните действия от околните.

Не бива да се забравя, че половата социализация е процес, продължаващ в течение на целия живот на човека, отразяващ изменящите се обстоятелства и новия социален опит (Майерс, 2007).

Полова социализация и сексизъм

Половата социализация се осъществява чрез специални средства, присъщи за съответната социокултура. За нашата социокултура такива средства са детските игри и играчки, детската литература, телевизията, езика, на който говорим. Често срещано явление, което оказва влияние върху формирането на половоролевото поведение е **сексизмът**.

Сексизмът представлява индивидуално предубедени нагласи и дискриминиращо поведение по отношение на представителите на единия или другия пол. Още той може да се нарече институционална практика, изразяваща се в това, че на представителите на единия или другия пол се внушава подчинено положение (Brown, 2006).

Научни теории за половата социализация

Теория на идентификацията

Тази теория произтича от възгледите на Зигмунд Фройд. Според тази теория половата социализация се основава на неосъзнатите, инстинктивните процеси у човека. Детето безсъзнателно се идентифицира с образа на

възрастния човек от своя пол, най-често майката или бащата и след това копира неговото поведение.

Теория на половата типизация

Според тази теория още от самото раждане детето се потапя в една социална среда, която се отнася към него, съобразявайки се с неговия пол и съответно подава полово диференцирани стимули.

Теория на когнитивното развитие

В тази теория се подчертава познавателната страна на процеса на половата социализация и особено на значението на самосъзнанието. Детето се разглежда като активен участник в социализацията си.

Езикова теория

Според тази теория езикът е основа за формирането на половата идентичност. Половите модели се обозначават в съответната езикова обвивка.

6. Психологически особености на мъжа и жената

Психологически особености на мъжа

За поведението на мъжа е характерно, че се ръководи от разумни модели на ситуацията. Със своите съзнателни съждения мъжът иска да открие реда, правилото, закона, който господства в действителността. Целта на мъжа е да се опита да измени достъпната му реалност в желаното от него направление.

Склонността на мъжа към анализ, към занимания с абстрактно-теоретична дейност го карат да възприема света по-абстрактно и обобщено и по-малко емоционално. Емоциите и чувствата у мъжа са подчинени на разума, на съжденията, на мисълта. За мъжа е трудно да разбере, че емоциите и чувствата могат да изпреварват, да бъдат първични по

отношение на мисленето и създението. Мъжът често наивно предполага, че може съзнателно да управлява своите емоции.

Мъжът не е склонен да се поддава на своите чувства и емоции. Неговото поведение се ръководи от потребността от действия, от активност, от борба, от постижения (Бурн, 2003).

Психологически особености на жената

Жената обикновено не съзерцава отвлечено света, не го осмисля понятиено, но дълбоко съпреживява живота на своето обкръжение. Тя повече преживява, отколкото осъзнава живота около нея. Именно емоционалните преживявания оказват решаващо влияние върху възприемането ѝ на света.

Хармонията на обкръжаващия я свят е за жената нейната най-дълбока душевна потребност. Жената прекрасно организира пространството, създава уют и комфорт.

Особено важна за самочувствието на жената е любовта. За жената духовното съдържание на любовта е по-значимо, отколкото сексуалното удоволствие. Жената желае, защото обича, а мъжът обича, защото желае. Това е разликата между двата пола по отношение на любовта.

Сравнителен анализ на психологическите особености на мъжа и жената

Обобщено, може да се каже, че са по-развити следните качества и характеристики у:

Мъжа

Логиката

Обобщението

Възприятието като цяло

Склонността към абстракции

Жената

Интуицията

Анализът

Вниманието към детайлите

Конкретиката

Романтизмът	Практицизмът
Ориентацията в пространството и времето	Ловкостта и точността на ръцете
Техническата насоченост	Хуманитарната насоченост
Мотивът към постигане на успех	Мотивът за сътрудничество
Стремежът към лидерство	Умението да се подчинява
Склонността към новаторство	Следване на правилата

Психическите полови различия зависят от конкретното съдържание на дейността и на социалните полови роли. В съвременната психология мъжествеността и женствеността се разглеждат не като алтернативи, като полюси, а като независими измерения. Затова сравняването на показателите на един и същ човек по скалите мъжественост и женственост дава възможност да се определи **степената на неговата андрогиния**. За андрогини се смятат хора, които имат високи показатели и по мъжественост, и по женственост, което им дава възможност не толкова строго да се придържат към полово-ролевите норми, по-свободно да преминават от традиционно женски занятия към мъжки и обратно.

7. Различия в познавателната сфера между мъжа и жената

Различия във възприятието

Между мъжете и жените има значителни различия в областта на възприемането им на действителността чрез сетивата.

Жените имат много по-чувствителен зрителен сетивен апарат отколкото мъжете. От друга страна, те по-трудно от мъжете възприемат и преценяват разстоянията между нещата.

Жените притежават два Х-хромозома, а мъжете един. Поради това жените описват цветовете много по-подробно и нюансирано, отколкото мъжете. Жените имат и по-широк обхват на периферното зрение, отколкото мъжете. При голяма част от жените периферното зрение достига до 180 градуса, а за мъжете е 45 градуса. Статистиката показва, че на улицата, от пътни злополуки са застрашени повече момчета и по-малко момичета. Във Великобритания при пътни злополуки са пострадали (загинали или тежко ранени) 4132 деца пешеходци, от които 2460 момчета и 1492 момичета. Като една от причините за това се отбелязва по-слабото периферно зрение на момчетата, което им пречи добре да възприемат пътната ситуация.

Жените чуват по-добре от мъжете и притежават отлична способност да отличават тънки и остри звуци. Женският слухов апарат притежава способността да разделя и категоризира звуците. Именно това обяснява способността на жената да слуша някого, с когото говори очи в очи, като същевременно следи и разговора на друг човек.

Жените притежават по-силна чувствителност за отличаване на тоновете промени в силата и височината на гласа. Това им дава възможност да чуват емоционалните промени при децата и възрастните. Предимството на мъжете е, че те могат точно да посочат откъде идват звуците, докато жените се затрудняват да сторят това (Клецина, 2003).

Различия в логиката и общуването

Логиката на жената се гради върху симпатията или антипатията към нещата. Логическите изводи и умозаключения, които прави жената са построени върху емоционална основа. Женската логика поставя нещата в зависимост от взаимоотношенията на жената с тях.

Мъжката логика е преди всичко формална логика, тя е праволинейна, целенасочена, лишена от емоции. Мъжката логика може да се използва както при спор, така и при абстрактни разсъждения.

В общуването проличават различията между мъжа и жената. Съществуват мъжка и женска стратегии на комуникативно поведение. Женската стратегия предполага разговор, построен на взаимното разбиране, дори и при формалното общуване. Мъжката стратегия предполага предаване на делова (бизнес) информация. Главната разлика между характеристиките на тези стратегии е по отношение на обратната връзка. Жените даже при делова тематика на разговора отделят много внимание на обратната връзка, която се разбира от тях като постигане на състояние на разбираемост.

За жените е специфично, че средният обем на обменена информация, общуване е 1,5 пъти по-голям от този на мъжете. Потребността от общуване у много жени е толкова голяма, че ако през деня, в това число по време на работа, на жената не ѝ се е отдало да „поговори”, то това се отразява отрицателно на настроението ѝ, върху качеството на работа и взаимоотношенията с близките ѝ. Изследванията сочат, че жената е в състояние с лекота да изрича средно от 6000 до 8000 думи дневно, а мъжът около 2000-4000 думи. Дж. Харет и неговите сътрудници от университета в Сидни (Австралия) са установили, че женската склонност да се говори се обяснява с особеностите на тяхната мозъчна анатомия: у жените областта на мозъка, контролираща речта е с 20% по-голяма по площ, отколкото тази при мъжете.

8. Различия в емоционалната сфера между мъжа и жената

Емоции и емпатия

Различията между мъжете и жените в тяхната емоционалност може да се разглеждат на две нива:

1. Каква е способността да се разбират от човека емоционалните състояния на другите (емпатия) и какво е умението му да изрази това разбиране (емпатична експресия)?

2. Как самият човек преживява своите емоции (емоционални състояния) и какви са начините да изразява тези емоции (емоционална експресия)?

И двете нива имат голямо значение за междуличностните отношения и душевното здраве на личността (Hogg&VaugHan, 2005).

Емпатия

Разликата при мъжете и жените е във външната изява на емпатия и в нейните характеристики. При жените емпатията външно (вербално и невербално) е много по-добре изразена в сравнение с мъжете.

Счита се, че тази разлика е продиктувана от мъжката полова роля. Мъжете не желаят обкръжаващите да видят тяхната емпатия.

Грижите и ласките са важните части на женската полова роля. Мъжете не по-лошо от жените са способни да определят чувствата на другите и вътрешно да ги съпреживяват, но те са заинтересувани околните хора да не забелязват това тяхно поведение. Това се отнася до твърдите привърженици на традиционната мъжка социално-полова роля.

Не малка част от мъжете предпочитат да потискат емпатийната си отзивчивост. Те се стремят да проявяват сила, независимост, властност, съперничество – качества, които трудно се съчетават с емпатийната отзивчивост. Мъжете често биват възпитавани да контролират емоциите си,

поради което не знаят как да реагират на емоционалния дискомфорт на другия човек.

Половата роля на жената, така наречените „женски занятия”, като например грижата за децата, изискват емпатийна отзивчивост, която се развива в тях. Изследвания показват, че самотните мъже, принудени сами да се грижат за децата си, развиват типично женски черти на емпатийността си.

Следователно, социалната роля изисква съответно емпатийно поведение.

Емоции и емоционална експресивност

Емоционална експресивност посочва способността на човека да преживява и изразява външно своите емоции. Емоционалната експресия се развива и проявява по различен начин у мъжете и жените от тяхното детство до зряла възраст. Тези различни страни на емоционалната експресия не са генетично заложили, а са продукт на изискванията (нормите) и очакванията на обществото за това как трябва да проявява мъжът или жената своята емоционална сфера.

Различните очаквания се предават през целия ни живот, като в процеса на социализацията си хората се учат да изразяват или потискат емоциите и чрез социално приемливи способности. Например емоционалната твърдост се счита за една от най-важните описателни характеристики на „истинския мъж”.

Жените обикновено са много по-емоционални във външните си прояви от мъжете. За мъжете е прието да сдържат своите емоции. Смените в женските настроения са по-големи. Жените по-остро реагират на поощренията и наказанията. Те болезнено реагират на конфликти и неприятности на работното място и у дома си.

Жените много често променят изражението на лицето си и чрез мимиката си могат да изразят множество различни чувства.

9. Полови роли и социално общуване

Специфика на социалната активност при мъжа и жената

Като цяло социалната активност на мъжа е по-висока от тази на жената. Но проявите на активност имат някои специфики. При мъжете активността се проявява в самоутвърждаване и самоизразяване, а у жената в общуване и установяване на емоционални контакти. Установено е, че в някои видове дейности жените много често проявяват по-слаба активност в присъствието на мъже, докато мъжете показват по-висока активност в присъствието на жени. Разкрито е също, че при решаването на дискуссионни задачи в смесени (мъже и жени) групи, мъжете са инициатори на 2/3 от всички комуникативни актове. В смесените групи жените по-рядко стават лидери и проявяват по-малка склонност, отколкото мъжете, към придобиване на тази роля.

Това явление се обяснява със стремежа на мъжете да доминират в групата, а също и с наличието на определен социо-културен стандарт на поведение по отношение на половите роли.

Подобен род стандарти формират определени социални нагласи, които влияят върху оценката за успешността на действията на лица от различен пол. Изследване на нагласите на учещи се мъже и жени в американската военна академия показва, че ако дадена смесена група се ръководи от жена, то успехът от извършената групова дейност се приписва на късмета. Ако групата се ръководи от мъж, то се счита, че успехът в изпълнението на дадена задача се дължи главно на личните качества, способности и умения на лидера-мъж.

Според изградените социални стереотипи доброто изпълнение на задачите, високите резултати, постигнати от мъжа, най-често се обясняват с неговите способности. Точно същият резултат, постигнат от жена, се обяснява не с нейните усилия и умения, а с това, че е имала късмет (Кошенова, 2003).

Взаимоотношения с обкръжаващите

Жените по-тънко възприемат човешките взаимоотношения, по-точно реагират на техните нюанси, отколкото мъжете. Вниманието към обкръжаващите е една от привлекателните черти на истинската женственост. Жените много по-добре разбират емоциите по лицата, тънко улавят настроението на събеседника, много по-чувствителни са в общуването. При проблеми в семейството жената става агресивна към партньора, а мъжът се държи на дистанция и може дори да демонстрира пълно безразличие.

Мъжът рядко се опитва да се постави на мястото на жената. Жената често се старае да се поставя на мястото на мъжа. Но тя не може да мисли като него и не може да разбере истинските причини за неговите постъпки.

Работа и общуване

Мъжете и жените се различават и по начина, по който общуват на работното място и по възприемането им на работата. Традиционно за мъжете работата и работното място е средство да се реализират, да се проявят. За жените е място, където могат да усетят уважение и да общуват. Изследванията показват, че за жените добрите отношения на работното място, личностните качества на ръководителя са най-значимите им мотиви за избор и оценка на работното място. За мъжете са важни професията, нейното съдържание, работната заплата и работните функции.

Производителността на женския труд пряко зависи от взаимоотношенията в екипа. Ако има противоречия, конфликти, то женската производителност на труда забележимо спада – от 20 до 30 %. Конфликтите в женските трудови групи са по-чести. Мъжете пренасят конфликтите от работното си място у дома, а жените обратно – пренасят конфликтите от дома на работното място (Годорков, 2004).

По отношение на работните групи, то най-малко конфликти възникват в смесените, където в равни пропорции са мъжете и жените.

10. Лидерски стилове и пол

Различия между мъжа и жената като ръководители

Жената-ръководител отделя повече внимание на отношенията между членовете на работния екип, сферата на междуличностните отношения я вълнува повече, отколкото ръководителят-мъж. Тя проявява в работната група по-голяма отзивчивост към разбирането на морално-психическите проблеми на хората (Miller, 2004).

Едно изследване, проведено в Харвардския университет показва, че за деловите жени проявяват следните качества:

- ярка индивидуалност;
- високо ниво на обща и интелектуална активност, като за разлика от повечето мъже те проявяват постоянна грижа за своята физическа форма и външност;
- колегиалност при вземане на решения, делегиране на свои правомощия и отказ от доминиране над подчинените;
- умение оперативно да превключват от едната социална роля (ръководител, делова жена) в другата (жена, майка, дъщеря);

– увереност в разбирането, подкрепата и помощта от страна на семейството.

Изследването открива още:

– вследствие от занижената си самооценка и понижената самокритичност жените по-късно от мъжете се решават да се посветят на делова дейност, по-рядко от мъжете се стремят да получат по-висок социален статус и престижни длъжности;

– животът на мъжа е изпълнен с проблемите на кариерата, работата и той счита, че е напълно в правото си да претендира за една или друга длъжност. Жената е длъжна постоянно да доказва на себе си и обкръжаващите, че е способна да изпълнява своята работа и че е подходяща за заеманата длъжност;

– жените принципно не обичат да рискуват, избягват нова работа, боят се, че няма да се справят с новите задължения;

– жените са по-обидчиви от мъжете, по-болезнено реагират на критика, грубост и оскърбления.

Пол и власт

Мъжете и жените се отличават по стремежа към доминантност, по стремежа към властта. В целия свят хората считат мъжете за по-доминантни и по-властни. И тези очаквания и представи корелират с реалността. Практически във всяко общество мъжете на практика доминират – не е известно нито едно общество в момента, а също и в близкото и далечното минало, в което да доминират жените. В света жените (средно статистически погледнато) съставят 12 % от парламентаристите, 3 % от посланиците в ООН, по-малко от един процент от държавните глави и министър-председатели и 0 % от лауреатите на Нобелова награда в областта на икономиката, откакто тя съществува от 1908 г. Мъжете много повече,

отколкото жените, ги вълнува въпросът за социалното доминиране. На избори те предпочитат кандидат с консервативна нагласа и одобряват програми, усилващи неравенството между групите хора. В края на миналия век сред държавните глави мъжете са 96 %, а сред световния корпус на министрите – 97 %. Мъжете са инициатори на повечето делови срещи.

Действайки като лидери в ситуация, в която няма твърдо разпределение на ролите, мъжете са склонни към прояви на авторитарност, а жените на демократичност. На мъжете много по-лесно им се отдава директивният, проблемно ориентираният стил на ръководство, а на жените – стила на социалния лидер. Мъжете в по-голяма степен, отколкото жените, придават значение на победите, на превъзходството и доминирането над другите (Reis&Sprecher, 2009).

Мъжкият стил на действия показва стремеж за придобиване на независимост, а женският на взаимна зависимост.

Литература

1. Арънсън, Е. Човекът – „социално животно”. София, Изд. “Дамян Яков”, 2009
2. Батаршев, А. Пълна психодиагностика на човека. София, Изд. “Софтпрес”, 2008
3. Берън, Р., Грациано, У. Междупличностно привличане и любов. – В: Христоматия по Социална психология. Съставителство и превод от английски език Людмила Андреева. София, Унив. изд. “Св. Климент Охридски”, 2001 (с. 266–295)
4. Брем, Ш. Психология на интимните отношения. – В: Социална психология под редакцията на Серж Московичи. София, Изд. “Дамян Яков”, 2006, с. 207–234

5. Бурн, Ш. Гендерная психология. Санкт Петербург, Издательство „Питер“, 2003
6. Герчева-Несторова, Г. Социални комуникации. Междуличностна парадигма. Варна, УИ на ВСУ “Черноризец Храбър”, 2012
7. Герчева-Несторова, Г. Личност и общуване. София, Изд. “Албатрос”, 2010
8. Герчева-Несторова, Г. Комуникативното безпокойство. София, Изд. “Албатрос”, 2009
9. Глас, Л. Той казва, тя казва. Как да преодолеем пропастта в общуването между полове. София, Изд. “Сиела”, 1999
10. Ериксън, Е. Идентичност: младост и криза. София, Изд. “Наука и изкуство”, 1996
11. Карабельова, С., Л. Андреева. Стереотипи и сексуален тормоз в ранна зряла възраст. София, Унив. изд. “Св. Климент Охридски”, 2009
12. Карагяурова, Д. Просоциалното поведение като междуличностно отношение. Варна, Изд. “Стено”, 2010
13. Корсини, Р., Дж. Енциклопедия по психология. София, Изд. “Наука и изкуство”, 1998
14. Клецина, И. С. Гендерная психология и направления ее развития. Практикум по гендерной психологии (Под ред. И. С. Клецоной). Санкт Петербург, Издательство “Питер”, 2003
15. Кошенова, М. И. Влияние гендерных стереотипов на качество межличностного общения. Санкт Петербург, Издательство “Питер”, 2003
16. Московичи, С. (ред.) Социална психология. София, Изд. “Дамян Яков”, 2006
17. Майерс, Д. Социальная психология. Санкт Петербург, Издательство “Питер”, 2007

18. Петрушин, С. В. Любовь и другие человечески отношения. Москва, Издательство “Речь”, 2006
19. Тодорков, К. Психология на пола. Велико Търново, Изд. “Фабер”, 2004
20. Шамлу, А. Методологически проблеми при изследване на семейната удовлетвореност. – В: Приложна психология и социална практика. Варна, УИ на ВСУ “Черноризец Храбър”, 2009, с. 507–517
21. Basow, S. Gender Stereotypes and Roles. Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California, 1992
21. Brown, C. Social Psychology. London, SAGE Publications, 2006
22. Hogg, M., Vaughan, G. Social Psychology. New York, 4th ed., 2005
23. Miller, A. (Ed.) The social psychology of good and evil. New York, 2004
25. Regan, P. Close Relationships. New, York, Routledge Academic, 2011
26. Reis, H. T. & Sprecher, S. (eds.). Encyclopedia of human relationships vols 1-3. Los Angelos, Sage Publications, 2009